

Олександр Крук (м. Чернігів)

СТВОРЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ТА ЕКСПОЗИЦІЙ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЙНИЦТВА 1960-Х — 1980-Х РОКІВ

У статті досліджується процес створення, функціонування в Україні етнографічних комплексів та експозицій протягом 1960-х — 1980-х років.

Ключові слова: етнографічний комплекс, етнографічна експозиція, культура, національна свідомість, національна самобутність, краєзнавчий актив, музей, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури.

В статье исследуется процесс создания, функционирования в Украине этнографических комплексов и экспозиций в течение 1960-х — 1980-х годов.

Ключевые слова: этнографический комплекс, этнографическая экспозиция, культура, национальное сознание, национальная самобытность, краеведческий актив, музей, Украинское общество охраны памятников истории и культуры.

В складних і суперечливих умовах сучасного розвитку української державності особливого значення набуває досягнення злагоди і консолідації суспільства, об'єднання його на засадах патріотизму, духовності, загальнонаціональних цінностей.

Важливим чинником формування національної свідомості, історичної пам'яті, почуття національної гордості нашого народу було і залишається українське музейництво.

Більш повному і ефективному використанню величезного потенціалу вітчизняного музейництва сприяє збереження і детальне вивчення кращих здобутків попереднього періоду, зокрема 1960-х — 1980-х років, коли в країні формувалась широка мережа музейних закладів, зокрема, активно створювались етнографічні комплекси та експозиції.

Досвід організації і функціонування музеїв просто неба знайшов своє відображення в науковій літературі, зокрема в працях З. Гудченко, А. Данилюка, К. Петренка, В. Войни та ін.¹

Як професійні архітектори та етнографи зазначені автори в своїх дослідженнях приділили увагу архітектурно-планувальним особливостям музеїв під відкритим небом, характерним рисам українського народного житла, предметам домашнього вжитку, народним промислам тощо. Разом з тим вони практично не торкалися тих політичних і ідеологічних факторів, які супроводжували створення ет-

нографічних музеїв, позиції вищого політичного та державного керівництва УРСР.

Особливий інтерес представляють праці патріарха українського краєзнавства, безпосереднього організатора і учасника створення етнографічних комплексів академіка НАН України П. Т. Тронька². Перебуваючи близько двадцяти років на посадах заступника Голови Ради Міністрів України, голови Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, він не просто опрацював і узагальнив значні документальні масиви, а й висловив власне компетентне бачення досліджуваних проблем. При цьому заслуговує на увагу аргументована ним теза щодо органічної єдності пам'яткоохоронної і музейної роботи, які являють собою єдину ланку усього культурного процесу.

Велика увага П. Т. Троньком приділяється проблемам збереження і вивчення історико-культурної спадщини як могутнього фактора духовного відродження нації.

В той же час проблема створення і функціонування музеїв під відкритим небом не є предметом спеціального дослідження і глибокошановним автором розглядається в контексті розвитку краєзнавчого руху в Україні.

Виходячи з цього, метою даної статті є спроба проаналізувати процес створення в Україні протягом 1960-х — 1980-х років етнографічних комплексів та експозицій, участь у ньому наукових установ, краєзнавців, окре-

мих громадських діячів, аматорів та ентузіастів своєї справи, роль вищого політичного та державного керівництва УРСР.

Характерною рисою музейництва 1960-х — 1980-х років стала організація і функціонування етнографічних комплексів, які збирали, експонували та популяризували унікальні зразки народної архітектури, побуту, унікальні витвори традиційних промислів.

У довоєнний період пам'ятникам народної культури, на жаль, не надавалося належної уваги. Спроби окремих діячів культури звернути увагу на цей вид пам'яток безапеляційно характеризувалися як “милування патріархальщиною, старовиною”, “дріб'язковим і нікому непотрібним заняттям”.

Звільнення України від фашистських загарбників дало змогу знову повернутися до цього питання. 27 жовтня 1944 р. старший науковий співробітник Львівського етнографічного музею В. М. Паньків подав обґрунтовані пропозиції щодо створення Парку української культури у Львові на ім'я заступника Голови Раднаркому УРСР М. П. Бажана. “Там було б, — писав він, — народне будівництво, як перенесені оригінальні землянки, курні хати, загороди, господарські будинки, млини, вітряки, можливості, дерев'яна церква і дзвіниця (гуцульська або бойківська), колиби пасухів і дереворубів; народні промисли: гончарство, кузня, ткацтво, столярство, кошикарство — народне мистецтво: різьбярство, вишивкарство, килимоткацтво, слюсарство, шкiрництво. Всі ці цехи працювали б під проводом досвідчених народних майстрів, митців.

У парку української культури була б представлена народна музика (бандура, цимбали, сопілка, трембіта, дуда, літа та інші), танці, спів, були б покази народного мистецтва”³.

На жаль, ні у фонді Ради Міністрів, ні в особистому фонді М. П. Бажана ми не знайшли документів, які б свідчили про реакцію уряду України на лист В. М. Паньківа. Тому, як нам здається, в умовах воєнного часу на нього просто не звернули увагу.

У 1956 р. питання про створення ряду музеїв народної архітектури під відкритим небом підняли М. П. Цапенко та Г. Н. Логвин. Вони пропонували перший з них організувати в Києві. Його експозиція мала представити зразки будівель різного призначення, характерні для основних напрямів народної архітектури (Подніпров'я, Слобожанщини, Поділля, Волині, Карпат) і перенесені з відповідних

регіонів республіки. Пропонувалось два варіанти розміщення музею — на території Видубицького монастиря або Голосіївського лісового масиву, площею 80–100 га. “Створення такого музею сприяло б збереженню цінних пам'яток українського дерев'яного зодчества”, — відзначали вчені.

Ідею М. П. Цапенка та Г. Н. Логвина повністю підтримали президент Академії архітектури В. Г. Заболотний, секція охорони пам'яток Спілки архітекторів, окремі діячі науки і культури⁴.

У 1960 році увагу широкої громадськості привернула письменниця і громадська діячка В. Л. Василевська. З сторінок республіканської преси вона писала: “Стрімко і неперестанно міняється в наш час вигляд села. Нове будівництво приходить на зміну старому, промислове виробництво витісняє ручну працю. Стирається і, чим далі, буде стиратися існуюча різниця між містом і селом. Село, в тому розумінні, яке в нас існує, скоро відійде у сферу історії.

Для майбутніх поколінь воно буде легендою, відомою хіба що по літературі та живопису. Нехай подивиться тракторист і комбайнер, як колись-то орали землю дерев'яним плугом, рили мотикою, жали хліб серпом і косяком. Нехай жінка, відкриваючи краник газової плити, знає, як виглядала курна хата без димоходу. Нехай людина, що отримує білосніжну муку, побачить кам'яні жорна, на яких колись-то мололи зерно...”⁵

Звернення В. Л. Василевської викликало широкий відгук серед усіх занепокоєних долею національної культурної спадщини. На адресу газети “Правда України” надходило десятки листів, в яких читачі не лише підтримували ідею створення етнографічних музеїв, а й висловили готовність взяти участь у зборі різноманітних експонатів.

Одним з перших зрушив кригу відомий український музейник М. І. Сікорський. “У 1963 р., — згадував він, — ми звернулись до Петра Тимофійовича (Тронька — примітка авт.), щоб допоміг у виділенні 30 гектарів землі для створення першого в історії України музею під відкритим небом. Він особисто приїхав, щоб вивчити цю проблему... Ідея йому сподобалась.

Забудову музею під відкритим небом розпочали в 1964–1965 рр. Першими були перевезені вітряки..., потім було висаджено 30 тис. дерев і кущів”⁶.

Після ретельної пошукової і науково-дослідної роботи вже за перше десятиріччя свого існування етнографічний музей налічував 140 об'єктів. Окрему колекцію становили 14 вітряків, перевезених з Середньої Наддніпрянщини, Полісся, Буковини, Слобожанщини⁷.

Починання музейників і краєзнавців Переяслав-Хмельницького знайшло підтримку уряду України, який 20 лютого 1967 року прийняв постанову “Про стан і заходи по дальшому поліпшенню охорони та збереження пам'яток архітектури, мистецтва, археології та історії Української РСР”.

У постанові з тривогою відмічалось: “Чимало старовинних споруд, зокрема творів народного дерев'яного зодчества, які мають значну архітектурно-історичну цінність, ще не взяті під державну охорону. Деякі з цих споруд внаслідок неправильного ставлення до них на місцях, розібрані...”⁸ Виходячи з цього, уряд визнав за доцільне утворити музеї під відкритим небом в містах Києві, Переяславі-Хмельницькому, Львові та Ужгороді, причому виконкомом Київської міської, Київської, Львівської та Закарпатської обласних рад депутатів трудящих дозволялось закупати цінні пам'ятки народної архітектури і побуту, що перебували у власності колгоспів або окремих осіб, та передавати їх в зазначені музеї⁹.

Необхідно відзначити, що рішення про створення республіканського музею народної архітектури і побуту проходило дуже нелегко. Дехто вважав, що задум непомірно дорогий для державного бюджету. Інші з острахом поглядали на Москву, побоюючись звинувачень у націоналістичних ухилах.

Врешті-решт ідея створення музею знайшла підтримку першого секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста, який був не байдужим до національних традицій. Тому 6 лютого 1969 р. Уряд УРСР ухвалив постанову “Про створення Державного музею народної архітектури та побуту Української РСР”, в якій говорилось:

“1. Прийняти пропозиції Міністерства культури УРСР, Академії наук УРСР, Держбуду УРСР, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури про створення Державного музею народної архітектури та побуту... з підпорядкуванням його Міністерству культури УРСР.

4. Академії наук УРСР, Держбуду УРСР, Міністерству культури УРСР та облвиконкомам разом з Українським товариством охорони пам'яток історії та культури організувати

роботу по виявленню, збереженню і відбору для експонування в музеї народної архітектури та побуту старовинних пам'яток народного будівництва (житлових, громадських, господарських, виробничих та інших споруд), відповідного побутового начиння, творів народного мистецтва, виробів ремесла, знарядь праці та інше, що належать державним організаціям, колгоспам або громадянам.

Облвиконкомам забезпечити збереження виявлених та відібраних експонатів, відправку яких до м. Києва здійснювати за пропозиціями Міністерства культури УРСР”¹⁰.

“Проект Державного музею народної архітектури та побуту в Україні, розроблений на виконання Постанови Уряду Київським науково-дослідним і проектним інститутом містобудування, 18 травня 1970 року було розглянуто та схвалено членами Уряду.

Основна ідея, що була закладена в проекті, — це збереження, відтворення і широка популяризація кращих зразків українського народного зодчества, прикладного мистецтва, промислів, народного побуту основних шести історико-етнографічних регіонів України, а саме:

1. Середня Наддніпрянщина.
2. Полісся.
3. Поділля.
4. Карпати.
5. Слобожанщина.
6. Південь України...”¹¹.

Як вже говорилося, згідно з прийнятою постановою на перших етапах справу по спорудженню музею очолило Міністерство культури України. Однак відсутність необхідних коштів, відірваність від краєзнавчого активу не дозволила проводити роботу належними темпами.

Серед представників керівництва, широким кіл громадськості все більшої популярності набувала думка про передачу цієї справи Українському товариству охорони пам'яток історії та культури, яке мало позабюджетні кошти, спиралося на творчий потенціал свого активу як в центрі, так і на місцях.

Досить цікавими для розуміння цього процесу є звернення до Ради Міністрів УРСР заступника голови правління УТОПК В. Легкодуха та міністра культури УРСР Р. Бабійчука від 08.02.1971 р.

“За рішенням президії правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, — зазначається у ньому, — на кош-

ти Товариства, крім утримання дирекції, проводяться всі роботи по вивченню, відбору та придбанню експонатів для музею, виготовлення проектно-кошторисної документації на його будівництво та організація будівельно-господарської бази...

Будівництво музею здійснює створене для цього Товариством Республіканське будівельно-реставраційне управління.

Українське товариство охорони пам'яток історії та культури і надалі приймає на себе роботи по будівництву музею та їх фінансуванню¹².

Як зазначається далі, “таке становище, коли музей підпорядковується одному відомству, а фінансування та будівництво здійснюється іншими відомствами, створює значні труднощі для оперативного вирішення цілого ряду фінансово-господарських питань, що в певній мірі гальмує будівництво музею.

З метою покращення порядку фінансування, планування та проведення робіт по створенню Музею, Міністерство культури УРСР, президія правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури вносять пропозицію підпорядкувати вищевказаний музей Республіканському правлінню Товариства¹³.

Виходячи з цього, невдовзі Рада Міністрів УРСР своєю постановою передала музей у підпорядкування УТОПШК, на будівництво та утримання якого щороку Товариство витрачало понад 1млн. крб.¹⁴.

Одним з перших кроків УТОПШК по створенню музею стало залучення до співпраці провідних фахівців з різних галузей знань. “Величезну пошукову і будівничу роботу по створенню унікального комплексу провели в той час Володимир Сікорський — чудовий архітектор, один з авторів проекту, перший директор музею; заступник голови УТОПШК Яків Петрусенко.

Самовіддано працювали над створенням музею такі ентузіасти, як Микола Хомаківський, Станіслав Смолінський, Лідія Орел, Світлана Щербань, Сергій Верговський, Романа Кобальчинська, Ніна Зозуля, Надія Заблук, Раїса Свирида, Петро Вовченко, Людмила Назаренко.

Високої оцінки заслугове творча праця науковців, архітекторів, реставраторів, краєзнавців — Костянтина Гуслистого, Степана Тарануценка, Павла Жолтовського, Юрія Хохла, Григорія Логвина, Петра Макушенка,

Віктора Самойловича, Олесь Силіна, Віктора Шмельова, В'ячеслава Баранька, Валерія Романова, Зої Гудченко, Володимира Горленка, Володимира Ленченка, Людмили Гури, Ганни Скрипник, Адама Жука, Василя Стамова, Віктора Красенка, Миколи Приходька, Петра Юрченка, Якова Прилипка, які стояли біля витоків музею і багато зробили для його становлення¹⁵.

Всю цю складну й багатогранну роботу великої кількості людей талановито скеровував заступник голови уряду, голова УТОПШК — Петро Тимофійович Тронько.

Завдяки зусиллям активу Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, працівників музею народної архітектури та побуту, його першого директора В. О. Сікорського, вже в перші роки існування музею вдалося зібрати унікальні експонати, які репрезентували народну культуру всіх регіонів України.

Саме в той час, коли спорудження музею входило у свою завершальну стадію, над продовженням роботи нависла серйозна загроза. Обраний при підтримці М. Суслова секретарем ЦК КПУ В. Маланчук, поховавши ідею величного козацького меморіалу на Хортиці, рвучко взявся за музей народної архітектури та побуту, створював навколо нього відповідну громадську думку.

Як пригадував П. Т. Тронько, на одній із зустрічей перший секретар ЦК КПУ В. В. Щербицький з неприхованою неприязню спитав у нього: “Що ви за мотлох зводите з усієї України в передмістя Києва?”¹⁶ Пройде зовсім небагато часу, і В. В. Щербицький в книзі відвідувачів запише щирі слова з вдячністю всім, хто працював над створенням одного з найкращих скансенів світу.

За ініціативою В. Маланчука для перевірки роботи музею була створена спеціальна комісія. Наслідком роботи комісії стала доповідна записка секретаря ЦК КПУ В. Маланчука, працівників ЦК КПУ О. Іващенко, С. Безклубенка “Про музей народної архітектури та побуту Української РСР” від 11 грудня 1972 р. В ній, зокрема, говорилося: “... перевірка показала, що в роботі по створенню музею є суттєві організаційні та ідейно-політичні прорахунки і недоліки. Порушуються принципи ідейно-художнього спрямування архітектурного комплексу. В організації добору та придбання експонатів мають місце прояви стихійності і саможовитості, відсутні наукові критерії та підхід.

Так, у розробленому проекті експозиції музею помітне замилювання патріархальною старовиною.

Серед зібраних речей мало таких, які дають уявлення про класові протиріччя та соціальну нерівність в українському селі¹⁷.

Керівництву Українського товариства охорони пам'яток історії та культури дорікалось також за прийняття на роботу активних учасників українського національного руху 1960-х — 1970-х років О. Ф. Сергієнка, Б. Ф. Ковгара, заарештованих органами КДБ за “проведення націоналістичної пропаганди”¹⁸.

Очевидно, що вже здійснений великий обсяг робіт не дозволив припинити спорудження музею.

“У 1976 р. будівництво першої черги Державного музею народної архітектури та побуту України було завершено. 9 червня 1976 р. музей відвідали керівники Уряду України, які дали високу оцінку цій унікальній споруді”¹⁹.

17 липня 1976 р. відбулось відкриття першої черги Державного музею.

З почуттям радості і виконаного обов'язку, за дорученням Уряду і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Петро Тимофійович Тронько перерізав стрічку і запросив до новоствореного унікального комплексу його перших відвідувачів²⁰.

Незважаючи на численні перешкоди, що чинились під лозунгами боротьби з буржуазним націоналізмом, музей продовжував розбудовуватися.

У 1978–1979 рр. він перейшов на безперервну роботу протягом року. У його експозиції налічувалось понад 200 архітектурних, а в фондах — понад 25 тис. етнографічних експонатів. Штат музею складала 300 чол., в їх числі 100 науковців²¹.

На кінець 1980-х років Державний музей народної архітектури та побуту Української РСР на площі 150 га зосередив близько 300 споруд — пам'ятників української народної архітектури XVI–XX ст. Фондова колекція музею налічувала близько 50 тис. експонатів — зразків українського народного одягу, тканин, предметів побуту, дерев'яних виробів²². Лише за 1976–1985 рр. з ними ознайомились близько 1,5 млн. вітчизняних і зарубіжних туристів²³.

У 1972 р. відкрив свою експозицію Львівський музей народної архітектури та побуту, який представляв на площі 60 га 74 пам'ят-

ники народної архітектури, поділених, відповідно, на зони: Бойківщина, Лемківщина, Гуцульщина, Буковина з Покуттям, Поділля, Волинь, Полісся.

Як зазначає З. С. Гудченко, характерною рисою експозиції Львівського музею є те, що в ньому переважають дерев'яні споруди. Серед них значно менше копій, ніж у Київському чи Переяслав-Хмельницькому музеях, в котрих необхідність показу великої кількості нерозбірних експонатів, поступається принципу їх оригінальності²⁴.

З 1970 р. функціонує народний музей архітектури та побуту в м. Ужгороді. Велику допомогу по збору його експонатів надала громадськість області, вчителі та учні шкіл, викладачі Ужгородського університету, працівники культури та мистецтва, краєзнавці-аматори. Для відновлення інтер'єрів у новому місці запрошувалися господарі старовинних будинків, вони уточнювали деталі внутрішнього оздоблення хати, залишали свої спогади про минуле виставлених в експозиції споруд²⁵.

Своїм живописним розташуванням скансен дуже нагадував старовинне закарпатське село. Замкова гора, де розташувався музей, належала до числа тих місць Ужгорода та його окраїн, які були заповідниками первісного закарпатського сільського пейзажу²⁶.

В музеї проводились роботи з відновлення мікропейзажу на основі вивчення рослинності різних етнографічних регіонів області, створювались картини типової присадибної ділянки минулого²⁷.

На момент відкриття в музеї на площі 3,5 га було встановлено 12 хат, гражда, водяний млин, ступа-сукновальня, церква, дзвіниця, корчма тощо²⁸.

На Закарпатті в другій половині 1960-х років увійшло в практику створення етнографічних експозицій в окремих давніх спорудах. Зокрема, такі хати-музеї були створені в селах Антонівка Ужгородського району, Зубівка Мукачівського району, Осій Іршавського району, Тернове, Нерестиця Тячівського району, Горничеве Хустського району та інших²⁹.

Заслужовують на увагу ініціативи з організації етнографічних експозицій в містах і селах республіки традиційно відомих своїми народними промислами. Характерно, що такі експозиції нерідко створювались відразу після звільнення українських земель від фашистських загарбників. Наприклад, вже 27 лютого 1945 р. Раднарком України підтвердив статус

музею народного мистецтва Гуцульщини в м. Коломиї, визначив заходи по його матеріально-технічному забезпеченню³⁰.

На початку 1960-х років свої пропозиції по розгортанню музеїв народних промислів вносила Художня рада при Міністерстві культури УРСР по образотворчому та народно-прикладному мистецтву України. До її складу входили художники В. І. Касіян, О. С. Пащенко, С. О. Григор'єв, Г. С. Меліхов, А. Г. Петрицький, О. О. Шовкуненко, Т. Н. Яблонська, скульптори В. З. Бородай, М. К. Вронський, О. О. Ковальов, М. Г. Лисенко та інші³¹. Зокрема, Рада в першій половині 1960-х років надавала допомогу у збереженні традицій Косівського училища декоративно-прикладного мистецтва. Пізніше керівництво училища зверталось до голови правління Спілки художників УРСР, депутата Верховної Ради УРСР В. І. Касіяна з проханням перевести училище з підпорядкування Львівського раднаргоспу до Міністерства культури³².

Протягом тривалого часу ряд відомих діячів науки і культури ставили перед вищими органами державної влади та державного управління питання про створення музею гончарства в с. Опішні Зіньківського району Полтавської області. Рішення Міністерства культури УРСР від 8 квітня 1986 р. про створення тут відділу Полтавського обласного краєзнавчого музею явно не вирішувало поставлених завдань. У зв'язку з цим 13 січня 1987 р. до міністра культури УРСР Ю. О. Олененка звернувся перший секретар правління Спілки письменників України Ю. Мушкетик з листом, у якому писав: “Як Вам відомо, в селищі Опішні на Полтавщині створено музей гончарства. Це радісна подія. Та коли нас посправжньому турбує подальша доля самобутнього осередку народної художньої культури, необхідно зробити наступний крок — створити тут музей-заповідник народної творчості. Вважаємо, що в Опішні, яка є своєрідною столицею української кераміки, повинен функціонувати музей не районного, а республіканського підпорядкування. Такий заклад міг би стати своєрідним науково-дослідним і куль-

турно-освітнім центром, який на основі плідного використання культурної спадщини вів би різнопланову роботу по збереженню й розвитку кращих традицій народного гончарства республіки, а також по естетичному вихованню трудящих³³.

Спілка письменників пропонувала також уряду України, Міністерству культури утворити оригінальні етнографічні музеї окремих народних майстрів. Так, в жовтні 1987 р. Ю. М. Мушкетик доводив необхідність створення в с. Опішні на правах сектора музею гончарства меморіальної садиби-музею відомої майстрині народної кераміки, заслуженого майстра народної творчості України О. Ф. Селюченко³⁴. Міністерство культури УРСР зобов'язало Полтавське обласне управління культури “розглянути питання про створення меморіальної садиби-музею, забезпечити охорону та збереження творчої спадщини майстрині”³⁵.

Таким чином, наявний фактичний матеріал відкриває можливість для таких висновків:

- в досліджуваний період в Україні була розгорнута мережа етнографічних музеїв, які займалися виявленням, дослідженням та популяризацією унікальних пам'яток матеріальної та духовної культури;
- важливу роль в організації та налагодженні роботи етнографічних музеїв відіграв актив Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, який брав найактивнішу участь у проведенні регіональних пошукових експедицій, здійсненні інших важливих дослідницьких програм;
- необхідною передумовою для функціонування етнографічних музеїв і комплексів стало науково-методичне керівництво їх роботою з боку Національної академії наук України, провідних фахівців у зазначеній галузі знань;
- в умовах панування тоталітарної системи, розширення процесу русифікації, діяльність музеїв залишалася одним з небагатьох чинників, які сприяли збереженню національної самосвідомості, пробуджували у народі інтерес до власної історії та культури.

Джерела та література

- 1 Гудченко З. С. Архитектурный облик музеев под открытым небом. — К.: Будівельник, 1975. — 99 с.; Гудченко З. С. Музей народної архітектури. — К.: Будівельник, 1981. — 120 с.; Данилюк А. Сканси у селі // Пам'ятки України. — 1986. — № 2. — С. 42–43.; Петренко К. Село на нашій Україні // Соціалістична культура. — 1979. — № 9. — С. 16.; Война В. Музей под открытым небом // Наука и религия. — 1977. — № 6. — С. 29–35.
- 2 З любов'ю до України. — К.: Рідний край, 1995. — 264 с.; Що ми залишимо нащадкам?: зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наукову роботу акад. НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька / за ред. акад. НАН України В. А. Смолія. — К., 2008. — 552 с.
- 3 Центральний державний архів — музей літератури і мистецтва України (далі — ЦДАМЛМ України). — Ф. 513. — Оп. 1. — Спр. 869. — Арк. 3.
- 4 Кот С. І. Охорона пам'яток історії і культури в 1945 — на початку 60-х років // Охорона, використання та пропаганда пам'яток історії та культури в Українській РСР. — К.: Інститут історії АН УРСР. — 1989. — Ч. III. — С. 165.
- 5 Правда Украины. — 1960. — 11 декабря.
- 6 Михайло Сікорський. Шляхами доброти // Що ми залишимо нащадкам?... — С. 85.
- 7 Гудченко З. С. Музей народної архітектури. — К.: Будівельник, 1981. — С. 74.
- 8 Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. — Київ: Вид-во політичної літератури України. — 1967 р. — № 2. — С. 20.
- 9 Там само. — С. 24.
- 10 Збірник постанов... — 1969 р. — № 2. — С. 21–22.
- 11 Тронько П. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи) // Що ми залишимо нащадкам?... — С. 191.
- 12 Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 4760. — Оп. 1. — Спр. 158. — Арк. 9.
- 13 Там само. — Арк. 10.
- 14 Там само. — Спр. 187. — Арк. 28.
- 15 З любов'ю до України... — С. 203.
- 16 Запис особистої розмови автора з академіком НАН України П. Т. Троньком.
- 17 З любов'ю до України... — С. 104.
- 18 Там само.
- 19 Тронько П. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи) // Що ми залишимо нащадкам?... — С. 193.
- 20 Там само. — С. 194.
- 21 ЦДАВО України. — Ф. 4760. — Оп. 1. — Спр. 286. — Арк. 9.
- 22 Киев. Энциклопедический справочник. — К.: УРЕ, 1986. — С. 420.
- 23 Там само. — С. 421.
- 24 Гудченко З. С. Музей народної ... — С. 52.
- 25 ЦДАВО України. — Ф. 5116. — Оп. 19. — Спр. 51. — Арк. 117.
- 26 Там само. — Арк. 119.
- 27 Там само. — Арк. 120.
- 28 Гудченко З. С. Вказ. праця. — С. 90.
- 29 Там само. — С. 106.
- 30 ЦДАМЛМ України. — Ф. 581. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 1.
- 31 Там само. — Спр. 870. — Арк. 41–42.
- 32 Там само. — Спр. 1213. — Арк. 178–180.
- 33 Там само. — Ф. 590. — Оп. 1. — Спр. 1307. — Арк. 6.
- 34 Там само. — Спр. 1304. — Арк. 74.
- 35 Там само. — Спр. 1308. — Арк. 50.

Oleksander Kruk

Founding Ethnographic complex and exposition as one of trends in development of Ukrainian art museums for the period of 1960s — 1980s.

The article deals with the investigation concerning a forming process of ethnographic complex and exposition for the period of 1960s — 1980s.

The author's idea is: at that time museum establishments were actively developed involved in discovering, investigating and popularizing unique relics of material and spiritual culture.

The members of Ukrainian Society for Protection of Historical and Cultural Monuments played a vital role in establishing and arranging work of ethnographic museum complex. They took an active part in carrying out search expeditions and other important research activities.

Due to joint efforts of Ukrainian National Academy of Sciences and outstanding ethnographers existence and functioning of museums became possible.

In the period of totalitarian system and Russian language domination the development of ethnographic museum resulted in preserving national self-consciousness and reborn peoples interest to their history and culture.

Key words: *ethnographic exposition, ethnographic complex, culture, national consciousness, national originality, local lore activity, museum, Ukrainian Society for Protection of Historical and Cultural Monuments.*

